

DODATEK O MATCE BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ

POLO니아 WĘGIERSKA

A magyarországi lengyelek havilapja

MELLÉKLET: A CZĘSTOCHOWAI FEKETE MADONNÁRÓL

**CZARNA MADONNA
W SZEGEDYNIE**

POWAGA I CZUŁOŚĆ

**CZARNA MADONNA
A WĘGRY**

POWAGA I CZUŁOŚĆ – „HODIGITRIA” I „ELEUSA”

Red.

Podobizna częstochowskiej Czarnej Madonny jest jednym z najbardziej znanych symboli związanych z kultem maryjnym. Okoliczności jej powstania i autorstwo obrazu nie są dokładnie znane, wiadomo jednak, że należy do najstarszego i najbardziej rozpowszechnionego typu ikonograficznego – „Hodigitrii” (lub „Hodegetrii”), czyli Matki Boskiej - Przewodniczki wskazującej na Chrystusa. Ten typ ikonograficzny jest charakterystyczny dla malarstwa Rusi i Bizancjum. Maryja przedstawiana w ten sposób prawą ręką zazwyczaj wskazuje na Jezusa, którego trzyma na kolanach lub którego podtrzymuje. Wyraz jej twarzy charakteryzuje się powagą i dostojeństwem. Matka Boska majestatycznie ukazuje ludziom swojego syna, z godnością spogląda prosto w oczy patrzącego. Da się zauważyć pewnego rodzaju dystans. Granice między tym, co boskie, a tym co ludzkie są wyraźnie zaznaczone. Jezus jest przedstawiany jako Król Świata, w rękę trzyma zwój z ewangelią lub jabłko królewskie, drugą ręką błogosławi lud boży.

W drugim typie ikonycznym zwanym „Eleusa” (gr. czuła, miłosierna) Matka Boska przedstawiona zostaje w inny sposób – uwypuklone zostają jej matczyne cechy, kobiecość, oddanie i czułość. Przytula swój policzek do policzka Dzieciątka Jezus, pochyla się nad nim tak, jakby chciała uchronić go przed całym złem tego świata. Wzrok Maryi nie jest jednak skierowany na Dzieciątko, ale na oglądających obraz. Mały Jezus w geście pełnego oddania przytula się do Matki, na niektórych ikonach obejmując ją za szyję, patrzy na nią, nie zwracając uwagi na to, co dzieje się dookoła.

Obok przedstawionych tu dwu najbardziej popularnych schematów kompozycyjnych istnieją oczywiście również inne, rozpowszechnione w sztuce, np. typy „Galaktotrofuśa” – Matka Boska karmiąca czy „Pieta” – Maria trzymająca na kolanach ciało

Czarna Madonna w złotej koronie i szatach

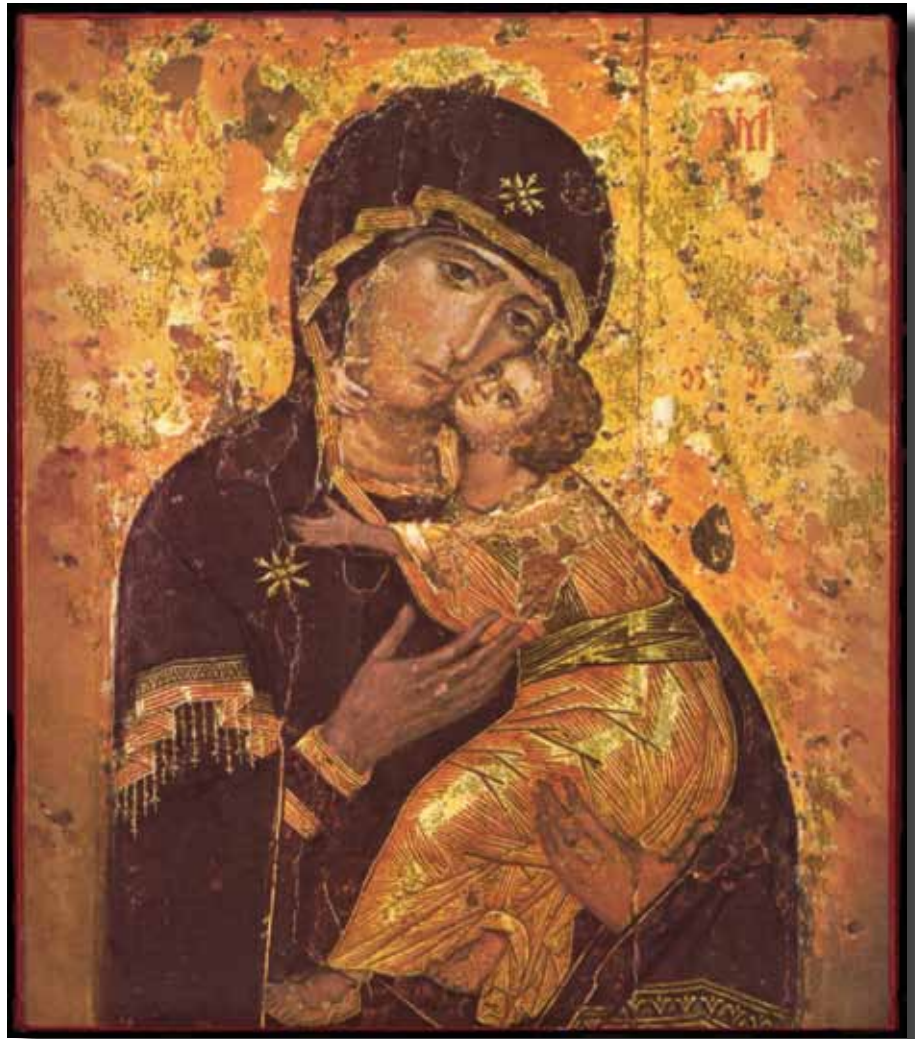
zdjętego z krzyża Jezusa. Ich znaczenie i symbolika wpisane są jednak między dwa główne bieguny – czułość i powagę, które dopełniają się tworząc szerokie spektrum

uczuć. Obraz Czarnej Madonny jest na tym tle jednak wyjątkowy, łącząc w sobie właśnie powagę i niespotykaną czułość.

Częstochowski obraz Matki Boskiej łączy w sobie powagę i niespotykaną czułość.

Ściera się na nim wiele przeciwieństw – pewnego rodzaju mroczność, symbolizowana ciemną barwą oblicza Maryi, kontrastuje ze światłością bijącą z jej twarzy, smutna mądrość, wynikająca z doświadczenia, typowa dla każdej matki, która kocha swoje dziecko, a jednocześnie martwi się o nie i czuje się za nie odpowiedzialna, a zarazem głęboka emocjonalność i ludzka uczuciowość. Surowość wyrazu twarzy Matki Boskiej równoważona jest przez pewną dziecięcość i delikatność oblicza małego Jezusa. Prostota i bezpośredniość sąsiadują z pewnego rodzaju wyrafinowaniem, siłą i władczą z delikatnością i ufnością.

Wydaje się, że w obliczu Maryi wypalone są prośby i błagania tysięcy pielgrzymów, tysięcy pątników, którzy pokornie prosili o wysłuchanie modlitw, którzy uciekali się do Częstochowskiej Madonny w czasach trudnych i tragicznych. Owe prośby równoważone są przez łzy szczęścia i dziękczynienia, przez łzy, które spływały po policzkach wędrowców w chwilach najgłębszej i najszczerzej wdzięczności. Właśnie owa niejednoznaczność, czułość i powaga, tragizm i radość czynią obraz Częstochowskiej Czarnej Madonny unikatowym na skalę światową.

Przykład ikony typu „Eleusa”

CZARNA MADONNA A WĘGRY

Kult Matki Boskiej Częstochowskiej na Węgrzech

Oprac. Bożena Bogdańska-Szadai

Oryginał obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się w sanktuarium na Jasnej Górze, opiekują się nim paulini, jedyny zakon męski założony na Węgrzech. Paulini umieszczali kopie tego obrazu w węgierskich kościołach już w XVI wieku, a może nawet wcześniej. Kult maryjny panował w zakonie paulińskim i szerzył się w całym narodzie węgierskim. Wzrost popularności obrazu wiązał się z przypisywaną mu rolę w zwycięskiej kampanii Jana III Sobieskiego w 1683 roku. Wiele kopii cudownego wizerunku podarowali Węgom

Polacy w czasie II wojny światowej, jak np. w najbardziej wówczas polskim miejscu w tym kraju, czyli w Balatonboglár. Kopie takie umieszcza się w węgierskich kościołach również współcześnie.

Długą tradycję mają także pielgrzymki Węgrów na Jasną Górę, a bezsprzecznie jedną z najważniejszych współcześnie była pielgrzymka w 2011 roku. Honorowy patronat nad nią objął dr László Kövér, Marszałek Parlamentu Węgier. Duchowymi przewodnikami pielgrzymki byli biskup János Székely oraz przeor węgierskiego zakonu

Czarna Madonna w Kościele Śródmiejskim, fot. BBSz.

paulinów, Botond Bátor. Wśród pielgrzymów byli również Antal Majnek z diecezji Mukaczewo na Zakarpaciu oraz József Tamás z archidiecezji Gyulafehérvár w Siedmiogrodzie. Dzięki temu pielgrzymka zyskała ogólnowęgierski narodowy charakter.

Węgierska pielgrzymka upłynęła pod hasłem „Dziękujemy”, co najpełniej oddają słowa biskupa J. Székelya „Dziękujemy wam za przyjaźń polsko-węgierską, która trwa od tysiąca lat. Dziękujemy, że w 1956 r., w czasie węgierskiej rewolucji, tak wielu Polaków dało swoją krew, by pomóc rannym podczas tych smutnych wydarzeń. Dziękujemy za Jana III Sobieskiego (...); dziękujemy za Jana Pawła II, który jest owocem polskiej ziemi i jej darem dla całego Kościoła i świata. Dziękujemy za waszą wiarę, za wasze oddanie, za to, że wypełniliście powołanie, jakie Bóg dał polskiemu narodowi.” 28 czerwca Węgrzy na Jasnej Górze złożyli wotum - rzyngraf, w którym wewnątrz umieszczono napis w dwóch językach „Dziękujemy” oraz węgierskie godło. Następnego dnia pielgrzymi otrzymali kopię cudownego

Czarna Madonna w Kościele Skalnym, fot. BBSz.

„Dziękujemy, że w 1956 r., w czasie węgierskiej rewolucji, tak wielu Polaków dało swoją krew, by pomóc rannym podczas tych smutnych wydarzeń.”

obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, którą następnie 30 czerwca przewieźli na Węgry. Uwieńczeniem trudu pielgrzymowania była uroczysta procesja z obrazem jasnogórskim do Bazyliki św. Stefana w Budapeszcie.

Wprawdzie chyba najstarsza, pochodząca z 1720 roku, namalowana na desce, kopia cudownego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej znajduje się w wybudowanym przez oo. paulinów w I połowie XVIII wieku budapeszteńskim kościele akademickim, nam mieszkałym nad Dunajem Polakom najbliższa jest młodszą, bo pochodzącą z 1994 roku podobizną Najświętszej Częstochowskiej Maryji, znajdującą się w kaplicy Kościoła Skalnego.

Dzieje tego niecodziennego, wydrążonego w skale kościoła sięgają pierwszej połowy minionego stulecia, kiedy to z inicjatywy Gyuli Pfeifera na wschodnim stoku Góry Gellérta kościół ów wybudowano. W maju 1934 roku w pobliskim klasztorze zamieszkali przybyli tu z Jasnej Góry ojcowie paulini. W okresie II wojny światowej w Kościele Skalnym na nabożeństwach w kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej gromadzili się polscy uchodźcy cywilni i żołnierze WP, internowani na Węgrzech. Modlono się o „szczęśliwy i rychły powrót do Wolnej i Niepodległej Ojczyzny – Polski”. Wówczas opiekę duszpasterską sprawował nad nimi prowincjał paulinów na Węgrzech o. Michał Zembrzuski, a od października 1939 roku w klasztorze paulinów miało swą siedzibę duszpasterstwo nad uchodźcami polskimi, którym kiero-

wał biskup wrocławski ks. Karol Radoński.

W1950 roku władze komunistyczne zamieniły klasztor na internat szkoły baletowej, a kościół na magazyn. Zniszczeniu uległy wszystkie ołtarze, paramenty i obrazy, w tym również obraz Matki Bożej Jasno-

Czarna Madonna w Balatonboglár, fot. BBSz.

górskiej. W 1989 roku klasztor i grotta kościoła zostają zwrócone węgierskim władzom kościelnym, a w 1992 roku kościół ponownie poświęcono i rozpoczęto regularne odprawianie mszy świętych.

W 1994 roku warszawskie Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Węgierskiej im. Józsefa Antalla seniora, reprezentujące wszystkich uchodźców z okresu II wojny światowej na Węgrzech, w duchu wdzięczności, ofiarowało kościołowi nowy ołtarz z kopią cudownego wizerunku Matki Bożej

na przez siostrę Teresę Błaszczyk ze Zgromadzenia sióstr franciszkanek - Rodziny Maryi, podobizna Jasnogórskiej Pani, a także ozdobnych krat, jest profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, znakomity artysta rzeźbiarz Bronisław Chromy.

Kościół Skalny to miejsce, w którym codziennie odprawiane są msze święte po węgierski, ale są dwa dni w roku, kiedy tu właśnie tu, w kaplicy Matki Boskiej, rozbrzmiewa polska mowa:

Nam, mieszkającym nad Dunajem Polakom, najbliższa jest młodsza, bo pochodząca z 1994 roku podobizna Najświętszej Częstochowskiej Maryji, znajdująca się w kaplicy Kościoła Skalnego.

Częstochowskiej, a także nawiązujące do tamtych lat tablice pamiątkowe.

Autorem rzeźby - pięknego polskiego orła w koronie, w sercu którego znajduje się namalowa-

26 maja w Dniu Matki i 26 sierpnia w święto Matki Bożej Częstochowskiej. Tak będzie również i w tym roku.

Czarna Madonna w Bazylice św. Stefana, fot. BBSz.

KULT MATKI BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ W SEGEDYNIE

(Streszczenie artykułu Istvána Zomboriego z następnej strony)

W Polsce i na Węgrzech panuje szczególnie kult Najświętszej Marii Panny. Objawia się on m.in. poprzez budowanie kościołów pod Jej wezwaniem, ołtarzy, tworzenie rzeźb, obrazów. Jednym z najbardziej wyróżniających się wizerunków Matki Boskiej jest obraz Czarnej Madonny, znajdujący się na Jasnej Górze, w klasztorze założonym przez węgierskich paulinów.

Kult Matki Boskiej Częstochowskiej na Węgrzech rozpowszechnił się właśnie dzięki temu zakonowi. Wzrósł on jeszcze bardziej po 1683 roku, kiedy Jan III Sobieski wyruszając na odsiecz Wiednia, wziął ze sobą reprodukcję cudownego obrazu z Jasnej

Góry. Zwycięstwa polskiego króla pod Wiedniem oraz w walkach z Turkami na terenie Węgier przypisywano szczególnej opiece Najświętszej Marii Panny. Wieść o tym dotarła także do Szegedu, który od 1543 roku był w rękach tureckich.

Po opuszczeniu miasta przez Turków, w 1686 roku, na ołtarzu w kościele franciszkanów obok stojącego już - również posiadającego cudowne właściwości - obrazu Matki Boskiej, postawiono reprodukcję ikony z Jasnej Góry - a nie było to jedyne miejsce na Węgrzech, gdzie stawiano na ołtarzach głównych lub bocznych wizerunki Matki Boskiej Częstochowskiej. Drugi wizerunek został też umieszczony w zakrystii

segedyńskiego kościoła franciszkanów. Obraz Czarnej Madonny, znajdujący się dziś w tym kościele, został namalowany najprawdopodobniej w latach 30. XX wieku, w czasie restauracji całego kościoła i umieszczony jest na ołtarzu bocznym.

Wierni z Szegedu zawsze wierzyli w cudowną moc tego obrazu, o czym świadczyły umieszczane przy nim liczne wota, które znajdują się obecnie w muzeum przyklasztornym, a na ich miejscu umieszczono tabliczki marmurowe, na których widnieją ślubowania i przyrzeczenia, składane z wdzięczności za pomoc otrzymaną od Czarnej Madonny.

A CZĘSTOCHOWAI SZŰZ MÁRIA TISZTELETE SZEGEDEN

Zombori István

A magyar-lengyel kapcsolatok sokrétű múltja – az uralkodóházak közötti rokoni kapcsolatok mellett – kétségtelenül támaszkodott arra a tényre, hogy mind Lengyelországban, mind Magyarországon erős katolikus hit gyakorlása volt jellemző.

Ezen belül is különös tisztelete volt Szűz Máriának. Az ő segítő erejét látták számtalan történeti eseményben, győztes csatában, vagy más történelmi fordulatban, éppen ezért tiszteletüket és hálájukat fejezték ki iránta. Templomokat szenteltek neki, szobrokat, festményeket készítettek róla, illetve imádságokkal, énekekkel és a csodálatos megsegítésekről szóló legendákkal tiszteltek előtte.

Magyarországon a pálos rend tevékenysége nyomán jelent meg a częstochowai (Jasna Góra-i) Szűz Mária tisztelete. Bálint Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy ez a kultusz elsősorban a márianosztrai pálos kolostorból indult ki. Ők alapították Lengyelországban Jasna Górárt, majd az ő visszatérésük nyomán terjedt el a Magyarországon Fekete

A kegykép

Az oltár a kegyképpel

Máriának is nevezett Szűzanya tisztelete. A török hódoltság miatt a 16–17. században a pálos rend helyzete Magyarországon meggyengült, ekkor tagjaik között egyre több horvát és lengyel tűnt föl, ezért a częstochowai Szűz Mária tisztelete erősödött. De az 1683-ban meginduló, török elleni felszabadító háború virágoztatja fel igazán ezt a kultuszt. Ennek a hadjáratnak a vezető személyisége Sobieski János lengyel király volt, aki magával hozta a csodatévő tulajdonsággal bíró częstochowai kegykép másolatát. Naponta misét mondott előtte, a sorra bekövetkező győzelmeket neki tulajdonították.

A felszabadító hadjárat révén, 1686. október 23-án, a törökök elhagyták Szegedet, ami 1543-tól folyamatosan a hódoltság alá tartozott. A városban a magyarság megmaradásáról és a katolikus hit gyakorlásáról a végig itt ténykedő ferences atyák gondoskodtak, akik szintén Szűz Mária nagy tisztelői voltak. A Szeged-Alsóvárosi Havas Boldogasszony kegyképnek is csodatévő erőt tulajdonítottak, tisztelete igen jelentős volt. A tűztől való csodálatos megmeneküléséről, majd a török hódoltság alatti

eltűnéséről és előkerüléséről történetek keringtek. Ám ez nem akadályozta meg a szegedieket abban, hogy a török nyomástól megszabadulva, a főoltáron elhelyezett csodatévő kegykép mellé a częstochowai Szűz Mária másolatát is elhelyezzék. Ismereteink szerint ez nem volt egyedülálló eset. Ugyancsak Bálint Sándor írja, hogy a 18. század folyamán az ismét megjelenő pálosok révén az országban számos helyen tűnt fel, akár a főoltáron, akár mellékoltáron a częstochowai Szűz Mária képe. Így Pesten több templomban, Márianosztrán, Sopronbámfalván, Pápán, Pozsony vármegyében a máriavölgyi és a sasvári kolostorokban, de Simontornyán, Jászberényben és Szabadkán is találhatunk neki szentelt képeket.

A Szűz Mária tiszteletére emelt oltárképet az országban sok helyen, Szegeden emellett Szerecsöny Máriának is hívták. A másolatokat különböző képességű, ismert vagy kevésbé ismert festők készítették. Mindegyiknél az eredeti Jasna Góra-i képet vették alapul, azonban számos esetben egyszerűsítettek vagy bővítettek a díszítésen, egyéb motívumokon.

A sekrestye szekrénySORA

A szegedit, ismereteink szerint, 1740-ben készítette fatáblára a szegedi Morvay András. Ez a festmény az eredetihez képest igen díszes. Szilárdfy Zoltán elmondja, hogy Morvay András a Felvidékről, Trencsénből érkezett, és a szegedi Városi Tanácsnak a tagja volt. Egy évvel a elkészülte után, 1741-ben halt meg, és itt, az alsóvárosi templom kriptájában temették el. Ő mutat rá arra is, hogy a pálosok mellett a ferencesek templomaiban láthatjuk leggyakrabban a Fekete Mária-kép másolatait. A kegyképről ír Nátyi Róbert is, szerinte a szegedi kép az eredetihez csak távolról, ikonográfiai típusában hasonlít, Morvay a háttérbe egy baldachint festett. Nátyi megjegyzi, hogy a festő nyilván valamilyen korabeli metszet alapján dolgozott.

A kegykép, és egyáltalán a templomban lévő oltárok fontosságát és tiszteletét jelzi az 1763–64-ben készült szép, nagy gótikus sekrestye barokk berendezése, a ferences Oszler Liborius szerzetes és társai által faragott gyönyörű szekrény. A szekrény sor jobb- és baloldalán 5-5 fülke van, amelyek ajtajára a templom oltárainak a képeit festették. Ezeket Hogger János készítette. Baloldalon láthatjuk a csesztocshoi Mária-oltárkép másolatát, ez több mint két évtizeddel az oltárkép után készült. A mellékoltárok képeit a 18. század második felében lecserélték, kivéve a Fekete Máriát – ez is különleges tiszteletét bizonyítja.

Természetes, hogy, különösen a 18. századtól fölvirágzó nagy búcsújárás idején, elsősorban a főoltár csodatévő kegyképét, az ún. Havas Boldogasszonyt emlegetik, ugyanakkor újra és újra fölmerül a dokumentumokban és a Historia Domusban a Fekete Mária-oltár tisztelete. Azonban igazán jelentős adataink a mellékoltár kapcsán a 20. században tűnnek föl.

A templom a 20. század elejére igen rossz állapotba került. Felújítását Páter Zadravetz István kezdi meg 1914-ben. Miután ő 1920-ban elkerült Budapestre, tekintélyével és nemegyszer anyagi segítségével az 1930-as években is folytatódott a templom felújítása. A ferences rend saját szakemberei a ha-

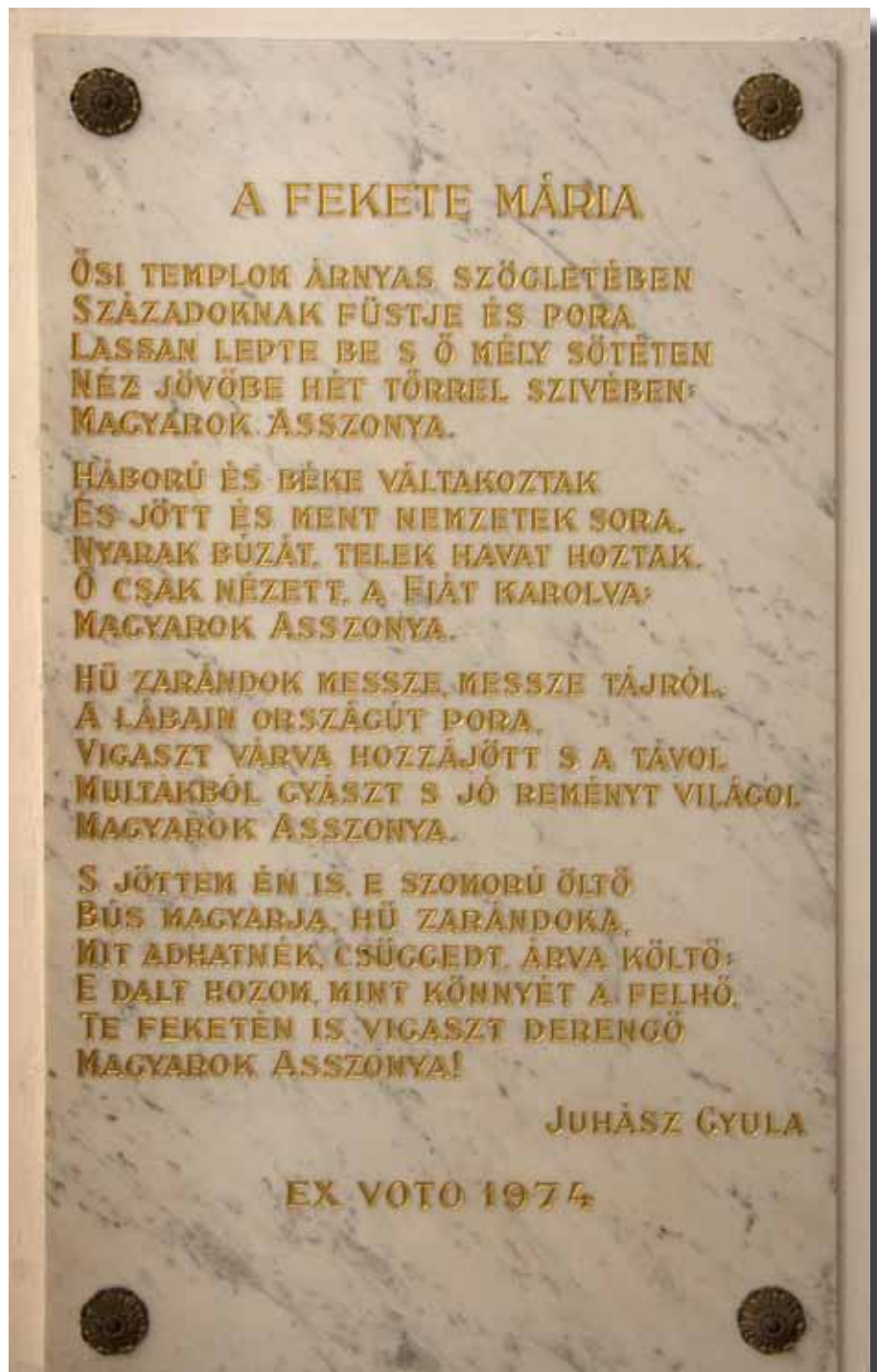
A Fekete Mária kép

talmas középkori épület alászigetelését elvégezték, majd fölújították a barokk fő- és mellékoltárokat. Lugosi Döme írja, hogy a Fekete Mária-képhez egykor oltár is tartozott, de ezt 1915-ben elbontották. Megjegyzi, hogy Zadravetz megtisztította 1915 februárjában a gyertya- és tömjénfüsttől már láthatatlan oltárképeket.

Lugosi Döme írja, hogy a képet „a szegedi hívők csodatévő erejűnek tartják, amit bizonyítanak a képre aggatott fogadalmi ajándékok”. Valószínű, hogy az 1934-38-as felújítás során ezeket a fogadalmi darabokat bevitték a kolostor múzeumába, és később kezdték el készíteni a márványtáblákat. A jelenleg látható oltárkép, a hozzá tartozó díszes oltárral, illetve az aranyozott üvegfülkével, amely a képet díszes keretbe foglalja, az 1937-38-as időszakban készült. Ekkor készülhetett el az az oltár körüli márvány burkolat is, amelyre felkerültek a fogadalmi kistáblák és a márványba vésett föliratok. Ezek száma ma több mint 200, és napjainkban is folyamatosan gyarapodik.

Mielőtt erre részletesen kitérnénk, meg kell jegyezni, hogy az irodalomban is található példák a szegedi Fekete Mária-oltár tiszteletére. Bálint Sándor mutatott rá, hogy Tömörkény István novellát írt A fekete Máriáról címmel, Berczely Anzelm Károly pedig 1937-ban Fekete Mária címmel egy misztériumdarabot írt, amelyet Bordás Ferenc illusztrált (Bp. 1937.), ugyanakkor tudjuk, hogy a szóban forgó oltár melletti falon teljes terjedelmében olvasható Juhász Gyula költeménye is, melyet 1924-ben írt – A fekete Mária. Tudjuk, hogy a legnagyobb kommunista elnyomás idején Bálint Sándor a saját pénzéből készítette ezt a nagyméretű márványtáblát Juhász Gyula gyönyörű versével. Természetesen mindenki tudta, hogy Bálint Sándor volt az adományozó, de a táblán csak ez a felirat olvasható: Ex voto.

Ez pedig átvezet bennünket a már említett márványtáblák tárgyalásához. Ezek az 1930-as évektől kezdve kerültek ide, és gyarapodnak ma is. Kisméretű feliratok és márványtáblák készülnek, és kerülnek a falra, vagy – újabban már – az oltár körüli padlóra. Lehet rajtuk köszönet, lehet segítségkérés. Néha névvel, néha csak kezdőbetűkkel, dátummal. Idézünk közülük néhányat: „Szüleink, testvéreink emlékére. B. B. Ká-

roly, B. B. Mária”; „Ave”; „Vigyázz reánk Édesanyánk! F. Á. 1978”; „Köszönet és hála. M. I. Törökbecse 1999”; „Minden veszélyben oltalmazónk vagy”. Egyetlen olyan feliratot találtunk, amely Fekete Mária tiszteletére utal: „Fekete Szűzanya. Köszönjük, hogy velünk vagy, oltalmazol, megmentettél a háborúban és te adtad nekünk Ritácskát. 1979.”

Természetesen ma már nagyon nehéz lenne különválasztani, hogy melyek szólnak a főoltáron talál-

ható Havas Boldogasszonynak, és melyek a Fekete Máriának. Tény az, hogy ezek a hálaadó, köszönő márványtáblák ma is szaporodnak, jelezve, hogy a naponta itt imádkozó hívek, különösen a nők, asszonyok, körében a Fekete Mária csodatévő ereje ma is hat. Egyúttal egy olyan emlékhely, ahova a Szegedre látogató lengyel vendégeket rendszeresen elhozzák.